

EUROOPAN TURVALLISUUS JA SUOMI

Toimittaneet Terhi Suominen ja Axel Hagelstam

OCCASIONAL PAPERS – No. 3

SUOMEN ATLANTTI-SEURA RY

OCCASIONAL PAPERS NO 3

EUROOPAN TURVALLISUUS JA SUOMI

Toimittaneet
Terhi Suominen ja Axel Hagelstam

**Suomen Atlantti-Seuran Nuorten turvallisuuspoliittinen seminaari
”Euroopan turvallisuus ja Suomi”**

27.2.2003 Turun yliopisto, Publicum

SUOMEN ATLANTTI-SEURA RY
THE ATLANTIC COUNCIL OF FINLAND

TURKU 2003

Suomen Atlantti-Seura Ry

Yhdistyksen tarkoituksena on edistää euro-atlanttista, erityisesti Natoon ja Euroopan unioniin liittyvää turvallisuus- ja puolustuspoliittista keskustelua, tutkimusta ja koulutusta Suomessa. Yhdistys pyrkii rauhan, vakauden, demokratian ja ihmisoikeuksien kunnioituksen lujittamiseen Euroopassa. Yhdistys on puoluepoliittisesti riippumaton. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys järjestää jäsentilaisuuksia, konferensseja sekä harjoittaa julkaisu- ja koulutustoimintaa. Toimintansa tukemiseksi se kerää jäsenmaksuja, hakee valtionapua sekä ottaa vastaan lahjoituksia.

Suomen Atlantti-Seuran Nuoret

Suomen Atlantti-Seuran Nuoret on Suomen Atlantti-Seuran yhteydessä toimiva verkosto. Verkoston tavoitteena on luoda turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta kiinnostuneille nuorille mahdollisuuksia syventää tietämystään kansainvälisen politiikan - erityisesti turvallisuuspolitiikan - kysymyksissä. Tärkeää on myös mahdollistaa nuorille alan tämän päivän vaikuttajien tapaaminen sekä tutustuminen alan toimiviin suomalaisiin ja kansainvälisiin instituutioihin.

Suomen Atlantti-Seuran Nuoret pyrkii toteuttamaan tavoitteitaan kotimaassa järjestämällä seminaareja, keskustelutilaisuuksia, yleisöluentoja ja ekskursioita. Kansainvälinen toiminta perustuu tiiviiseen yhteistyöhön ulkomaisten Atlantti-Seurojen nuorten organisaatioiden kanssa ja sitä toteutetaan järjestämällä tapaamisia ulkomaisten kollegojen kanssa, osallistumalla kansainvälisiin nuorten konferensseihin ja seminaareihin sekä tekemällä ekskursioita ulkomaille.

Toiminta on suunnattu lähinnä opiskelijoille ja työuraansa aloittaville nuorille.

ESIPUHE

Keskustelua Suomen turvallisuuspoliittisista vaihtoehdoista on viime vuoden aikana käyty erilaisin vivahtein. Naton Prahan huippukokouksessa marraskuussa 2002 päätetty laajentuminen ja Baltian maiden jäsenyyshakemusten hyväksyminen vauhdittivat Suomessa käytyä Nato-keskustelua. Irakin kriisin myötä keskustelun luonne kuitenkin muuttui. Keskustelu Suomen sotilaallisesta liittoutumisesta on hiipunut samaa tahtia kuin sotavalmistelut Irakissa ovat edenneet. Samalla kriisi rasittaa transatlanttisia suhteita ennen näkemättömällä tavalla, ulottaen vaikutuksensa myös Suomeen. Keskustelua Suomen turvallisuuspoliittisista vaihtoehdoista polarisoi osaltaan myös maaliskuussa 2003 käydyt eduskuntavaalit, joiden myötä Nato-keskustelu palasi Prahan huippukokouksen edeltävään mustavalkoisuuteensa.

Tilanne on sikäli uusi, että Suomessa ei ole ennen keskusteltu yhtä avoimesti maan roolista kansainvälisessä turvallisuusympäristössä. Nyt kun turvallisuuspoliittisen tilanteemme voidaan sanoa olevan parempi kuin koskaan aikaisemmin, ovat edellytykset tällaiselle keskustelulle mitä parhaimmat. Uusi keskustelukulttuuri on syntymässä Suomeen, jonka myötä ulko- ja turvallisuuspolitiikan mysteerit ovat avautumassa suurelle yleisölle. Näin suuren yleisön mielipiteillä on entistä suurempi vaikutus Suomen turvallisuuspoliittisiin valintoihin. Suomen Atlantti-Seuran Nuoret pyrkii edistämään tätä keskustelua järjestämällä korkealaatuisia Euroopan ja Suomen turvallisuutta käsitteleviä tilaisuuksia.

Atlantti-seuran Nuorten ja Turun korkeakoulujen reserviläisten Turussa 27. helmikuuta järjestämä seminaari oli ensimmäinen askel näiden tavoitteiden saavuttamisessa. Seminaarin myötä Suomen Atlantti-Seuran Nuoret käynnisti toimintansa myös Turussa. Seminaari tarjosi noin viidellekymmenelle turvallisuuspolitiikasta kiinnostuneelle nuorelle mielenkiintoisen katsauksen tämänhetkiseen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tilaan ja sen tulevaisuuden haasteisiin. Seminaari oli jaettu kahteen osaan. Ensimmäinen osuus koostui kolmen asiantuntijan alustuksista: Euroopan turvallisuusympäristön muutos (Eversti evp. Heikki Hult), Venäjän uusi kumppanuussuhde lännen kanssa (VTM Hiski Haukkala) sekä USA:n ja Euroopan suhde (VTT Pentti Sadeniemi). Tämän julkaisun ensimmäinen osa koostuu seminaarissa pidetyistä alustuksista. Haluamme lämpimästi kiittää alustajia osallistumisestaan ja osoittamastaan mielenkiinnosta toimintaamme kohtaan.

Seminaarin toinen osuus toteutettiin paneelikeskusteluna, jossa oli edustettuna sekä virkamiesnäkökulma, tutkijanäkökulma että turvallisuuspolitiikasta kiinnostuneita nuoria. Keskustelussa nousi esiin mielenkiintoisia ajatuksia, innoittaen myös yleisön aktiivisesti keskusteluun. Kooste keskustelusta ja sen keskeisimmistä aihealueista löytyy julkaisun toisessa osassa.

Yksi seminaari ei kuitenkaan voi vastata kaikkiin kysymyksiin. Suomen Atlantti-seuran Nuoret jatkavat toimintaansa vakuuttuneina siitä, että keskustelu on käynnistynyt ja että panostamme tarvitaan jatkossakin.

Seminaari järjestettiin yhdessä Turun Korkeakoulujen Reserviläiset ry:n kanssa, jolle haluamme lausua kauniit kiitoksemme hyvin toimineesta yhteistyöstä.

Seminaarin tekivät tuellaan mahdolliseksi Aktia Bank sekä www.karkkikauppias.leaf.fi, joita kiitämme kohteliaimmin.

Turussa 31. maaliskuuta 2003

Terhi Suominen ja Axel Hagelstam
Julkaisun toimittajat, Suomen Atlantti-seuran Nuorten jäsenet

SISÄLLYSLUETTELO

SEMINAARIN AVAUS	3
<i>Martti Setälä</i>	
EUROOPAN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOS	5
<i>Heikki Hult</i>	
VENÄJÄN UUSI KUMPPANUUSSUHDE LÄNNEN KANSSA	8
<i>Hiski Haukkala</i>	
USA:N SUHDE EUROOPPAAN JA SEN TURVALLISUUTEEN	13
<i>Pentti Sadeniemi</i>	
* * *	
PANEELIKESKUSTELU	18
Suomen rooli Euroopassa – turvallisuuden, vaikutusvallan ja identiteetin näkökulma	
* * *	
PUHUJAT JA PANELISTIT	23

SEMINAARIN AVAUS

Martti Setälä

Miksi tämä seminaari? Suomessa turva- ja puolustuspoliittinen keskustelu on ollut lapsen kengissä, ja opiskelijoiden pariin se on tullut vain sattumanvaraisesti joidenkin ainejärjestöjen yksittäisinä tilaisuuksina.

Turvallisuusympäristömme kuitenkin muuttuu jatkuvasti, mikä vaikuttaa myös Suomen tilanteeseen ja valintoihin. Meidän, nuorten ja opiskelijoiden, on hyvä tuoda oma lisämme keskusteluun jo ennen kuin olemme varsinaisesti päättämässä asioista valtakuntamme hallinnossa. Me tulemme elämään siinä huomiossa, jonka suunnan tämän päivän päättäjät määrittelevät tehdessään ratkaisujaan.

Suomessa turva- ja puolustuspoliittista media- ja kansalaiskeskustelua ovat viime aikoina hallinneet Irakin kriisi ja Nato. Yhdysvaltojen voimankäyttö ja diplomatian keinot nostattavat monia kysymyksiä ja pelkoja. EU:n ja Naton rakenteiden natina aiheuttaa epäilyksiä järjestöjen toimintakyvystä ja tulevaisuudesta. Toisaalta kriisit nostattavat aina erimielisyyksiä ja poliittista peliä yhteistyöfoorumeilla, joiden tuloksena nämä instituutiot voivat myös vahvistua. Suomen läheisessä turvallisuusympäristössä Venäjä näyttäisi muuttuneen uhkaajasta yhteistyökumppaniksi ja Baltian maat on hyväksytty Nato-jäseniksi.

Olemmekin halunneet rakentaa tästä seminaarista hyvän kokonaiskatsauksen Eurooppaa ja Suomea kosketteleviin turva- ja puolustuspoliittisiin kysymyksiin, ja tilaisuuden, jossa kaikkien mielipiteille ja kysymyksille on tilaa. Tarkoituksena on edistää rakentavaa keskustelua, ei tunnepohjaista ja kuulopuheisiin pohjautuvaan väittelyä.

Nämä pyrkimykset ovat leimaa-antavia myös Suomen Atlantti-Seuran Nuorten toiminnalle. Tämä seminaari on ensimmäinen Nuorten järjestämä tilaisuus Turussa. Helsingissä toiminta aloitettiin 11. helmikuuta.

Joulukuussa vuonna 1999 perustetun Suomen Atlantti-Seuran tavoitteena on edistää euro-atlanttista, erityisesti Euroopan unioniin ja Natoon liittyvää turva- ja puolustuspoliittista tietoa, keskustelua ja tutkimusta. Nuorten toiminnan osuus on tuoda keskustelua lähemmäksi nuoria opiskelijoita ja työssäkäyviä – yliopistoille, korkeakouluihin ja muille heitä lähellä oleville foorumeille.

Haluan samassa katkaista siivet kaikilta salaliittoteorioilta. Emme ole viemässä maatamme mihinkään muualle kuin aktiivisemmän kansalaiskeskustelun pariin. Seurallamme ei ole yhteistä kantaa Suomen turva- ja puolustuspolitiikan linjasta, vaan jokainen jäsenemme ja tilaisuuksiimme osallistuva muodostaa itse omat päätelmänsä faktojen ja keskustelun perusteella. Olemme myös puoluepoliittisesti riippumattomia.

Hyvät kuulijat, nuoret, käyttäkää rohkeasti hyväksenne tätä tilaisuutta kuulla alan huippuasiantuntijoita ja keskustella heidän kanssaan! Antoisaa seminaaria!

EUROOPAN TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOS JA SUOMI

Heikki Hult

”Sotilaallisen voiman käyttö kansainvälisen politiikan välineenä on lopullisesti poistunut maailmasta”. Näin kirjoitti eräs tutkija keväällä 1990. Aikaa tästä on kulunut vain runsas kymmenen vuotta. Voimme sanoa, että tämä toteamus ei ole osunut aivan kohdalleen. Sotilaallinen voimankäyttö kansainvälisen politiikan välineenä on edelleen käytössä. Elämä perustuu edelleen inhimillisiin asioihin. Siellä missä demokratian ja diplomatian keinoin ei onnistuta, on ihmiselle ollut tavan mukaista kautta historian alkaa käyttää voimaa. Tämän hetkiset kriisitilanteet maailmassa eivät ole syntyneet tänään vaan pitkän ajan juoksussa.

Leo Trotskia siteeraten ”Te ette ehkä ole kiinnostuneita sodasta. Mutta sota on kiinnostunut teistä”. Tämä Trotskin viisaus viittaa osuvasti siihen, että vaikka miten jokin valtio tai yksilö tahtoi olla kriisien ulkopuolella se ei kaltaisessamme maailmassa ole mahdollista. Kaikki valtiot ovat vääjäämättä joidenkin kansainvälisten voimavirtojen kohteena. Esimerkiksi Suomi on osa Eurooppaa, Euroopan unionin jäsen ja sen myötä mukana maailmanlaajuisissa kriiseissä; ainakin niin, että joudumme ottamaan niihin kantaa.

Euroopan turvallisuusympäristön kehittyminen ja muuttuminen on ollut erityisen poikkeuksellista. Ennen vuotta 1989 Eurooppa oli vielä täysin kahtiajakautunut. Muutos kuitenkin tapahtui nopeasti. Tilannetta kuvaavana esimerkkinä voidaan mainita TAE-sopimus (tavanomaisten aseiden rajoittamista koskeva sopimus), jossa Varsovan liiton maat - ennen kaikkea Neuvostoliitto - oli taivutettu sopimukseen, jonka tarkoituksena oli poistaa yllätyshyökkäyksen mahdollisuus Euroopassa. Nyt onkin tiedossamme, että Varsovan liiton joukoilla, jotka koko kylmän sodan ajan olivat miljoonamiehin olleet täydessä taisteluvälmiudessa Euroopan sydämessä, oli olemassa vain hyökkäyssuunnitelma, ei puolustussuunnitelmaa, mahdollista toimeenpanoa varten. Tilanne kypsyi kuitenkin nopeasti kansandemokratioissa ja hetkeä myöhemmin myös itse Neuvostoliitossa niin, että koko sotilaallinen vastakkaisasetelma murtui käytännöllisesti jo vuonna 1989.

Euroopan turvallisuusympäristön muutosta heijastaa myös ajankohtaisen Irakin kriisin yhteydessä esiin noussut Ranskan ja Saksan asetelma. Selityksenä sille voidaan nähdä, että Ranska on menettänyt sen aseman mikä sillä oli kylmän sodan aikana suhteessa muihin Euroopan suurin valtoihin. Kun kylmä sota loppui, Saksa uskalsi nousta vähitellen Ranskan rinnalle Euroopan johdossa ja Britannian edelle. Euroopan maiden eriävät mielipiteet suhteessa Irakin tilannetta jättänevät merkkinsä niiden keskinäisiin suhteisiin sekä unionin sisä- että ulkopuolella ja myös suhteissa Yhdysvaltoihin.

Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus

Oliko Suomi todella liittoutumaton kylmän sodan aikana? Suomella oli sotilassopimus Neuvostoliiton kanssa, YYA-sopimus. Suomen taitava ulkopoliittinen johto osasi tehdä sopimuksesta hyveen ja verhota sen poliittiseksi, taloudelliseksi ja kulttuurisopimukseksi. Se tuskin hämäsi länsimaita, mutta antoi kuitenkin meille itsellemme jonkinlaisen mielenrauhan kylmän sodan tilanteessa. Valtiojohtomme kyllä ymmärsi, että staattinen tilanne johtui ennemminkin suurvaltapolitiittisista syistä kuin pienen pippurisen maan mahdollisuudesta vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Käytimme asemastamme nimitystä puolueeton, vaikka toinen sopimusosapuoli ei määritelmäämme hyväksynytään kuin vasta Gorbatshovin aikana, viimeisessä yhteisessä julkilausumassa. Voidaan sanoa, että Suomi oli puolueeton maa vuodesta 1991 vuoteen 1995, jolloin liityimme EU:iin ja omaksuimme yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan. Jäljelle jäi täydellisestä suvereeniudesta vain sotilaallinen liittoutumattomuus.

Suomi nojaa uskottavaan kansalliseen puolustukseen. Uskottavan puolustuksen ja aikaisemmin hellimämme itsenäisen puolustuksen ero on siinä, että uskottavuutta voidaan rakentaa muiden tuella, sotilaallisella tai vaikkapa vain poliittisella tuellakin. Totuuden nimissä on todettava, että nykyisessä globaalissa maailmassa, jossa taloudelliset ja muut puolustuksen edellytykset ovat niin kansainvälisiä, että pieni maa, kuten Suomi ei pysty sitä kykyä luomaan vain omilla resursseillaan. Tätä uskottavaa puolustuskykyä onkin rakennettu siksi muilla keinoilla; rauhankumppanuusyhteistyöllä Naton kanssa, kriisinhallintayhteistyöllä Naton ja EU:n kanssa sekä tietysti poliittisella yhteistyöllä ja yhdentymisellä EU:n kanssa. Kaikilla näillä toimilla on kuitenkin enemmän puolustustilanteeseen joutumisessa ennalta ehkäisevä vaikutus kuin todellista sotilaallista puolustuskykyä.

Suomella on kuitenkin oloihimme sopiva, erinomainen alueellinen puolustusjärjestelmä, jolla kykenemme nostamaan tarvittaessa puolustusvalmiuttamme toivottavasti aina sille toiminnan tasalle asti, että se riittää mahdollisen sotilaallisella voimalla uhkaajan ennalta torjumiseen. Vaikka länsimaiset, nykytekniikkaan asevoimansa perustavat maat eivät ymmärräkään järjestelmämme tehokkuutta ja sopivuutta erikoisolosuhteisiimme - näinhän voimme tulkita esimerkiksi Naton antamia vaatimuksia jäsenehdokasmaiden puolustusvoimien kehittämiseksi - antaa historialliset näyttömme uskottavuutta järjestelmämme tehokkuudesta muille suunnille.

Euroopan puolustusulottuvuuksia

Lähiaikojen merkittäviä, Suomenkin turvallisuuspolitiikkaa koskevia, kysymyksiä tulee olemaan se, miten Euroopan unioni ja Nato kytkeytyvät toisiinsa. EU:n sotilaskomitean puheenjohtajan, kenraali Hägglundin mukaan Euroopan unionin puolustusulottuvuudesta on tulossa Naton eurooppalainen pilari. Tässä yhteydessä erittäin keskeisiä seikkoja ovat työnjakoa koskevat kysymykset sekä strategiset voimavarat ja niiden kehittämiseksi tarvittavat Euroopan maiden nykyisin riittämättömät puolustusmäärärahat. Euroopan valtioilla on tunneperäisiä vaikeuksia ottaa vastaan ja hyväksyä näitä Yhdysvaltojen, lähes vaatimuksina esittämiä huomautuksia.

Viisauden alku on realiteettien tunnustamisessa. Yhdysvallat on tällä hetkellä myös sotilaallisesti ylivoimaisesti vahvin valtio maailmassa. Eurooppa on lisäksi poliittisesti edelleenkin niin epäyhtenäinen, että sen vaikutusvalta maailman tapahtumiin jää aina jälkeen amerikkalaisista. Kansainvälisen politiikan realismia on ollut ja on edelleenkin se tosiseikka, että kriittisissä tilanteissa se, jolla on myös voimaa takanaan on vaikuttaja ja toimija. Tässä suhteessa Eurooppa ei ole Yhdysvaltojen veroinen toimija ja joutuu myös tyytymään päätöksiin ja toimiin, jotka mahdollisesti eivät ole sitä joka tilanteessa miellyttäviä.

Miten turvallisuusjärjestelmä kehittyy? Millainen on Nato vuonna 2004? Varmaa on, että tilanne muuttuu, mutta miten? Suomelle olisi tärkeää olla siellä missä tehdään päätöksiä, jotka joka tapauksessa vaikuttavat myös Suomen turvallisuuteen. Nato ei jaa mitään puolustusliiton puolijäsenyyksiä; Natossa ollaan joko sisällä jäsenenä tai ei olla. Suomi on toiminut aktiivisena ja esimerkillisenä Naton rauhankumppanimaana, mutta tulevaisuudessa tämä järjestelmä jää Naton ja marginaalimaiden yhteistyöjärjestelyksi, maiden joihin Suomi ei missään tapauksessa voi rinnastaa itseään. Putoammeko johonkin, jota emme toivo?

Turvallisuuspoliittisissa ratkaisussa Suomen on turha hakea referenssiä Irlannista, Itävaltasta tai Sveitsistä, ei edes Ruotsista! Geopolitiikka on yhä validia maailmassa. Tulevia ratkaisujamme tehdessämme meidän tulee ratkaista suhteemme oman asemamme ja sen turvallisuuden premisseistä erityisesti silloin, kun voimme sen tehdä syvää ja pitkäaikaista harkintaa käyttäen eikä vasta silloin kun olemme joutuneet hätä ja pikatilanteeseen, kuten historiassamme olemme joutuneet. Silloin on niin myöhäistä, että vähintäänkin suuri osa mahdollisuuksista on jo mennyt ja ratkaisumme hinta, millä tahansa sitä joudutaankin maksamaan, on jo korkea. Päätös siitä, kummassakin ratkaisussa on vain meidän itsemme tehtävä.

VENÄJÄN UUSI KUMPPANUUSSUHDE LÄNNEN KANSSA

Hiski Haukkala

Järjestäjien antama otsikko, ”Venäjän uusi kumppanuussuhde lännen kanssa” on herkullinen ja kuvaava. Se herättää kaksi kysymystä, joiden kautta pyrin vastaamaan siihen mistä ”lännen” – jonka tässä yhteydessä käsitän tarkoittavan Euro-Atlanttista yhteisöä yleensä ja Euroopan unionia ja Yhdysvaltoja erityisesti – ja Venäjän suhteessa on mielestäni tällä hetkellä kysymys ja minne se on kenties jatkossa kulkuaan suuntaamassa.

Ensinnäkin voidaan kysyä, miten niin *uusi* kumppanuussuhde? Eikö kylmän sodan päättymisen pitänyt johtaa siihen, että vauras, kylmän sodan voittanut länsi ja maltillinen, demokratisoituva ja markkinatalouttaan rakentava Venäjä yhdessä luovat ”uuden maailmanjärjestyksen”? Miksi nyt, pian viisitoista vuotta Berliinin muurin murtumisen ja yli kymmenen vuotta Neuvostoliiton häviämisen jälkeen on tarvetta, ja on suorastaan luontevaa jälleen puhua ”uudesta” kumppanuudesta?

Lyhykäisyydessään vastaus kuuluu, että näin on siksi että kylmän sodan jälkeisen ensimmäisen vuosikymmenen toiveet eivät koskaan toteutuneet.

Lännen toimijoista Yhdysvallat menetti ensin uskonsa Venäjään. Jo 1990-luvun puolessa välissä eritoten akateemisissa piireissä käynnistyi keskustelu, jossa pyrittiin vastaamaan kysymykseen ”kuka menetti Venäjän?”. Sytykkeenä tähän keskusteluun toimi kommunistien näyttävä paluu Venäjän parlamentin alahuoneeseen duunaan joulukuussa 1993 sekä sitä seurannut kozyrevilaisen länsimyönteisen ulkopoliittikan muuttuminen asteittain alati vanhakantaisemmaksi. Tätä heijasteli mm. ”lähiulkomaat” termin käyttöönotto Venäjän ulkopoliittikan eräänä ohjenuorana.

Euroopan unionilla silmien avautuminen tuli hieman myöhemmin. Ensimmäinen Tshetshenian sota (1994-96) koetteli jo uskoa, mutta todellisia shokkeja olivat elokuun 1998 taloudellinen ja poliittinen kriisi sekä varsinkin syys-lokakuussa 1999 nopeasti eskaloitunut toinen Tshetshenian sota. Elokuu 1998 vei pohjan pois toiveilta Venäjän talouden uudistamisen onnistumisesta ja Tshetshenian sota yhdessä varsinaisesti toukokuussa 2000 alkaneen Vladimir Putinin presidenttikauden mukanaan tuomien sisäisten uudistusten kanssa romuttivat haaveet siitä, että EU ja Venäjä perustaisivat toimintansa samanlaiselle liberaalille arvopohjalle, jossa demokratia, ihmisoikeudet ja sananvapaus ovat keskeisiä elementtejä.

Mutta myös Venäjä tunsu itsensä petetyksi. Suurista puheista ja virallisesta optimismista huolimatta veret seisauttavaa talousapua ei koskaan saapunut maahan. Vaikka lännen ja eritoten Yhdysvaltain Venäjälle antama taloudellinen apu oli tuntuvaa ei se silti yltänyt venäläisten toivoman uuden Marshall-ohjelman tasolle. Eri asia toki on, miten annettuakin apua lopulta väärinkäytettiin Venäjällä, mutta kiistaton seikka on, että venäläisten oma kokemus on – Jukka Nevakiveä mukailen – se että apua jota pyydettiin ei koskaan annettu.

Myös kansainvälisten järjestöjen suhteen Venäjä koki tulevansa hyljityksi. Keskustelukerhoihin, kuten Euroopan neuvostoon Venäjä toki hyväksyttiin, mutta EU:n ja Naton asioihin Venäjällä ei yrityksistään huolimatta ollut sanomista. Ja mikä Venäjän kannalta kurjinta, Nato ei seurannutkaan Varsovan liiton tietä unholaan, vaan päinvastoin muutaman vuoden epäröinnin jälkeen alkoi ensin laajentua entisen Neuvostoliiton valtapiirin alueelle Keski- ja Itä-Eurooppaan ja sitten kasvattaa toimenkuvaansa ja toiminta-alueitaan vastatakseen uusiin, puolustusliiton alueen ulkopuolella oleviin uhkiin. Samaan aikaan Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestö ETYJ, joka oli ainoa järjestö jossa Venäjällä oli täysi valta, taantui puolestaan hyödyttömäksi keskustelukerhoksi, joka vielä usein päätyi moittimaan Venäjää Tshetshenian sodasta tai entiseen Moldavian neuvostotasavaltaan, nykyiseen Moldovaan, jääneistä sotajoukoista.

Venäjän kannalta suhteet luiskahtivat pakastinlokeron puolelle keväällä 1999, jolloin Nato aloitti ilmakampanjansa Serbian sotatoimien lopettamiseksi Kosovossa. Venäjä oli voimaton estämään Naton toimia vaikka se torpedoikin asian etenemisen vetollaan YK:n turvallisuusneuvostossa. Venäläisten joukkojen miehittäessä Pristinan lentokenttää kesäkuussa 1999, oltiin lähellä tulitaistelua venäläisten ja Nato-joukkojen välillä.

Kun otetaan huomioon mikä molemminpuolinen pettymys ja menetetty mahdollisuus 1990-luku oli, niin nykyinen tilanne näyttäisi todellakin tarjoavan uuden kierroksen, tai yrityksen kumppanuuden siteiden takomiseksi lännen ja Venäjän välillä. Tästä nouseekin alustukseni toinen keskeinen kysymys: onko kyseessä aito kumppanuus? Tätä voidaan itse asiassa epäillä, vaikka myönnettävä on, että "kumppanuus" on terminä niin huokoinen, että sen alle voi ripustaa melkein mitä vain.

Lähestyn aihetta tavalla, jota harvoin kirjallisuudessa näkee: menemällä ensin Venäjälle. Venäläisen tutkijan Juri Borkon mukaan kansainvälinen *yhteistyö* voi perustua puhtaasti yhteenosuville eduille, mutta *kumppanuus* vaatii perustavammanlaatuista yhteensopivuutta, joka pohjaa aidosti yhteiselle arvopohjalle ja käsitykselle siitä, mikä suhteen perimmäisenä päämääränä itse asiassa on.

Ehdotan, että hyväksymme tämän löyhän määritelmän Venäjän ja lännen välisen suhteen nykytolan tarkastelemisen pohjaksi.

Nyt teemme uuden kierroksen keskeisten pelurien joukossa.

Ensin Yhdysvallat. Jos vielä 1990-luvun välissä kyseltiin "kuka menetti Venäjän?", niin tämän päivän valossa vastaus näyttäisi olevan "tokkopa sillä on kauheasti väliä". Tämä trendi oli nähtävissä jo Clintonin toisen kauden lopulla, mutta vasta Bush nuoremman kaudella Yhdysvallat on sanonut tämän suoraan: Venäjä on taloudellisesti ja sotilaallisesti ja tästä johtuen kansainvälispoliittisesti liian heikko, jotta sillä olisi kovin suurta roolia Washingtonin kalkyyleissa. Yhdysvalloille Venäjä on kuin kädestä luiskahtanut ruplan kolikko joka on päässyt vierimään jalkalistan alle. Ei sen perään kannata lähteä kyykkimään, siinä voi sadan dollarin housut vaikka ratketa.

Samalla on huomautettava, että Yhdysvaltain kannalta Venäjä on vallitsevissa oloissa hyödyllinen taktinen peluri, joka on tarjonnut hyödyllistä poliittista tukea terrorisminvastaisessa sodassa, mutta jolla ei ole sen suurempaa roolia Yhdysvaltain

politiikassa. Venäjän rooli Yhdysvalloille kristalloituukin paljolti nimenomaan Venäjän heikkouden kautta: joukkotuhoaseiden leviämisen riski sekä maan sisäisen rakenteen heikkous saattavat johtaa tilanteeseen, jossa USA voi joutua itse asiassa puuttumaan Venäjän sisäiseen tilanteeseen. Muuta arvoa tai roolia Venäjällä ei näytä Yhdysvaltain kannalta rehellisesti sanoen olevan. Voidaankin olettaa, että jatkossa USA:n ja Venäjän suhde on erityisen herkkä suhdanteille; lämpimämpi kun Venäjä voi olla USA:lle hyödyksi tai avuksi, viileämpi kun näitä ”yhteisiä etuja” ei ole paikallistettavissa.

Euroopan unionin kannalta tilanne on vallan toinen. Se miten Venäjä selviää heikkoudestaan ja ongelmistaan on keskeinen tekijä Euroopan vakauden kannalta. Syykin on selvä, sillä EU:lla ei ole merta itsensä ja Venäjän välissä. Samalla EU on kasvavasti riippuvainen Venäjän energiavaroista. Esimerkiksi tällä hetkellä EU:n käyttämästä maakaasusta 40 prosenttia on tuontitavaraa. Vuonna 2020 luvun arvioidaan lähentelevän jopa 70 prosenttia, Venäjän ollessa lähestulkoon ainoa vartenotettava kaasuntarjoaja.

Lisäksi itälaajentuminen luo Venäjän ja EU:n väliin uuden harmaan vyöhykkeen: Moldova, Ukraina ja Valko-Venäjä kukin tarjoavat oman haasteensa niin EU:n omille poliitikoille kuin Moskovan ja Brysselin välillä käytävälle menuetillekin.

EU:n ongelma on, että sen ulkosuhdekoneisto soveltuu lähinnä vain borkolaisessa mielessä ”aitojen” kumppanuussuhteiden kehittämiseen ja vaalimiseen. EU pohjaa ulkosuhteensa olettamukselle perustavaa laatua olevien arvojen lähtökohtaisesta jakamisesta kumppaniensa kanssa. EU ei olekaan hyvä valtapoliittinen peluri, vaan sen ulkosuhteiden modus operandi on säädösten ja standardien harmonisoinnin pohjalta tapahtuva vapaakauppa ja asteittainen taloudellinen integraatio. Tämä poliittiselle ehdollistamiselle pohjautuva malli ei kuitenkaan ole osoittautunut toimivaksi Venäjän – vai pitäisikö sanoa Venäjänkään – suhteen. Monella lohkolla Venäjä ei ole ainoastaan kyvytön vaan myös haluton lähentymään EU-Eurooppalaisia arvoja, standardeja ja säädöksiä.

Kyseessä ei siis ole mikään laadullisesti uusi kumppanuus: Venäjä ei ole siirtynyt lännen leiriin. Paremminkin on niin, että Putin on parkkeerannut ruosteisen panssarivaununsa lännen kiiltävien koneiden viereen siinä toivossa, että tuosta hohdosta tarttuisi jotakin myös hänen ajokkiinsa. Näin ollen Venäjän ulkopoliittikka edelleen nojaa ajatukseen moninapaisen maailmanjärjestyksen toivottavuudesta. Se mikä on muuttunut Putinin kaudella on, että Venäjän johto ymmärtää oman paikkansa maailmassa aikaisempaa huomattavasti realistisemmin: Venäjä ei ole yksi maailman navoista tällä hetkellä. Maailmassa on vain yksi napa ja se on Yhdysvallat. Tämän vuoksi Venäjän ei kannata haaveilla Yhdysvaltain ylivallan tasapainottamisesta milloin Kiinan tai Intian, milloin Euroopan unionin kanssa. Tämä ei vallitsevassa tilanteessa mitenkään onnistu. Sillä tavoin Venäjä ainoastaan marginalisoi itsensä johtavan vallan, siis Yhdysvaltain silmissä ja menettää vähäisetkin mahdollisuutensa vaikuttaa kansainväliseen politiikkaan.

Jos kyseessä ei ole muutos Venäjän suurstrategiassa, niin johtopäätöksen tulee olla että Venäjän viimeaikainen lähentyminen lännen kanssa heijastelee taktista muutosta. Venäjä ymmärtää, että nykytolassaan siitä ei ole navaksi. Sen sijaan Clintonin ensimmäisen presidenttikampanjan aikainen slogan, ”It’s the economy, stupid!”, on

tällä hetkellä täyttä totta myös Moskovassa. Putin ymmärtää, että uuden taloudellisen ja sotilaallisen voiman kasvattaminen tulee viemään aikaa ja se vaatii tuekseen suoria investointeja sekä teknologiaosaamista, joita se voi saada käyttöönsä vain yhdestä ilmansuunnasta; vaalimalla kumppanuutta lännen kanssa. Näin ollen ainoa mitä voimme tällä hetkellä varmuudella sanoa on se, että Putinin Venäjä haluaa jonakin päivänä olla jälleen ensimmäisen luokan suurvalta. Mitä se tällä vallallaan aikoo tehdä, on vielä hämärän peitossa.

Kyseessä ei siis ole laadullisesti uusi kumppanuus. Paremminkin on niin, että useat taivaankappaleet ovat loksahaneet sellaisiin asentoihin, että kuluneiden vajaan kahden vuoden aikana saavutettu kehitys on voitu saavuttaa. Eräs tärkeimmistä yksittäisistä tapahtumista oli syyskuun 11. päivän 2001 terrori-iskut, jotka ovat tuoneet Venäjän mukaan USA:n johtamaan terrorisminvastaisen taistelun rintamaan. Tässä yhteydessä myös Moskovalle kiusallinen, äärimmäisen brutaali Tshetshenian sota on löytänyt onnellisesti paikkansa terrorisminvastaisena operaationa muiden joukossa. Tämän asiantilan pysyvyyteen ei kuitenkaan kannata luottaa. Vaikka vallitsevissa oloissa Yhdysvalloille onkin taktisista syistä edullista vaieta Venäjän räikeistä ihmisoikeusrikkomuksista, niin jatkossa näin ei kuitenkaan välttämättä enää ole.

Mutta miten sitten käy jatkossa? En heitä maailman kuluneinta vitsiä tulevaisuuden ennustamisen vaikeudesta enkä spekuloi taivaankappaleiden vaikutuksella niin ihmisten kuin valtioidenkin kohtaloon. Sen sijaan kiinnitän huomiotanne erääseen rakenteelliseen seikkaan, joka ajan myötä saattaa tuottaa positiivista satoa siten, että voimme joskus kenties vielä puhua lännen ja venäjän kumppanuudesta ilman kysymys- tai lainausmerkkejä.

Tämä rakenteellinen tekijä on tiiviimpien institutionaalisten siteiden luominen lännen ja Venäjän välille, eritoten turvallisuuskysymyksissä. Rehellisyyden nimissä täytyy kuitenkin tunnustaa, että ainakaan toistaiseksi tulokset eivät ole olleet yksinomaan rohkaisevia. Kuukausittainen dialogi Venäjän Brysselin suurlähettilään ja EU:n poliittisen ja turvallisuuskomitean välillä on paremminkin paljastunut eroja ja ongelmia kuin luonut yhteistä turvallisuuskäsitystä ja toimintaa. Syykin on selvä, sillä Venäjä on halunnut sanansijaa EU:n sisäisessä päätöksenprosessissa. Eritoten Venäjä haluaa olla mukana päättämässä siitä, millä alueella ja millä tavalla EU joukkojaan käyttää. Lisäksi Venäjä vaatii, että EU:n kriisinhallintaoperaatioiden tulisi pohjata aina joko YK:n tai ETYJ:in mandaattiin. Tämä ei tietenkään sovi EU:lle, joka varjelee orastavan toimintakykynsä itsenäisyyttä kuin silmäteräänsä. EU ei halua alistaa omia politiikkojaan Venäjän veto-oikeudelle.

Toistaiseksi signaalit Nato-Venäjä-neuvoston toiminnasta ovat olleet huomattavasti positiivisempia. Monet ovat jopa arvioineet, että EU:n ja Venäjän turvallisuuspoliittinen dialogi on ajautumassa sivuraiteelle Naton viedessä kaiken positiivisen dynamiikan. Samalla on kuitenkin muistettava, että toistaiseksi neuvostoa ei ole pantu todellisen testin eli merkittävän erimielisyyden eteen. Miten käy neuvoston jos 19 Nato-maata ja Venäjä löytävät itsensä eri puolilta jossakin merkittävässä asiassa? Kiistaa ei tarvitse välttämättä kaukaa hakea, sillä laajentuvan EU:n ja Venäjän reuna-alueilla on lukuisia ongelmapesäkkeitä, jotka voivat toimia sytykkeenä kiistoille.

Logiikka sanoo, että Nato tuskin haluaa jäädä Venäjän panttivangiksi, vaan tekee omien etujensa pohjalta päätöksen tarvittaessa vaikka Venäjän kantaa vastaan.

Kaiken edellä sanotun valossa näyttää sekin toki mahdolliselta, että Venäjä taipuu oman heikkoutensa painosta Naton (eli USA:n) edessä välttääkseen välien täydellisen katkeamisen ja nöyryyttävän tappion. Mutta jos Venäjä alistuu Naton edessä ja samalla puristaa kättään taskussa nyrkkiin ei se tokikaan ole osoitus positiivisesta kehityksestä suhteissa. Moinen ruokkisi vain revanssihenkeä niiden aikojen varalle, jolloin Venäjä on taas kyllin vahva tehdäkseen asioille jotain. Onnellisempaa olisi, jos myös Naton puolella arvostettaisiin yhteistyötä niin, että kompromissihalukkuutta löytyisi.

Tätä sopii toivoa, sillä vaikka tulokset eivät vielä olekaan olleet häikäiseviä, niin toivon siemen näissä institutionaalisissa järjestelyissä kuitenkin itää. Kansainvälisen politiikan tutkimuksen ns. liberaalin institutionalismin koulukunnan kannattajat – joihin itsekkin pitkälti lukeudun – nimittäin uskovat, että valtioiden väliset kiteytyneet yhteistyörakenteet, instituutiot, voivat ajan mittaan johtaa laadullisiin muutoksiin siinä miten toimijat hahmottavat omia etujaan ja miten he toimivat yhteistyössä muiden kanssa. Näin ollen on mahdollista, että sitomalla Venäjää monenkeskisten turvallisuusjärjestelyiden verkostoon länsi parhaiten pystyy juurruttamaan samankaltaista käsitystä tuon kumppanuuden sisällöstä myös Venäjälle.

USA:N SUHDE EUROOPPAAN JA SEN TURVALLISUUTEEN

Pentti Sadeniemi

I Atlanttisten suhteiden ilmapiiri on, kuten kaikki tietävät, huono. Tuorein esimerkki transatlanttisten suhteiden ongelmista on turvallisuusneuvostossa syntynyt syvä repeämä, joka koskee Irakin kohtelua 1441. päätöslauseلمان jälkeen. Tulee tietenkään muistaa, ettei suinkaan koko "Eurooppa" ole tässä asiassa Yhdysvaltoja vastaan. Ei sinne päinkään. Muistissa on "kahdeksan kopian" yhteinen kannanotto, samanlainen kuin pian jälkeinpäin saatiin ns. Visegradin kymppiltä. Turvallisuusneuvostossa Iso-Britannia ja Espanja tukevat Yhdysvaltoja, mahdollisesti myös Bulgaria. Silti sopii sanoa, että "Eurooppa" yleiskäsitteenä on Yhdysvalloissa huonossa huudossa. Tunne on samansuuntainen Atlantin toisella puolella. Presidentti George W. Bushin hallitus, jos ei Yhdysvallat sinänsä, aiheuttaa laajaa ärtymystä Euroopassa.

II Atlanttisella ristiriidalla on ideologinen hahmonsa, josta useimmat teistä lienevät lukeneet yhtä ja toista. Sen ensimmäinen todella kuuluisa polemiikki - joskaan ei suinkaan ajallisesti ensimmäinen - oli Robert Kaganin Policy Review -lehdessä ilmestynyt artikkeli "Power and Weakness". Äskettäin hän on laajentanut sen kokonaiseksi kirjaksi, jota en kuitenkaan ole ehtinyt lukea muulta kuin siltä osin kuin sitä äskettäin lainattiin Helsingin Sanomien sivuilla.

Kaganin jaottelut: eurooppalaiset ovat "Venuksesta", yhdysvaltalaiset "Marsista", eurooppalaiset ajattelevat "kantilaisesti", yhdysvaltalaiset "hobbesilaisesti" ja niin edelleen. Yhdessä myöhemmässä lehtikirjoituksessa hän lisäsi piintyneen antisemitismin eurooppalaisten tyyppisiin synteihin - väite, joka on esiintynyt muuallakin, aivan äsken mm. George Willin ja Thomas Friedmanin kolumneissa.

Timothy Garton Ash valitti eurooppalaisesta näkökulmasta äsken sitä, miten huonoksi vanhan mantereen maine on meren takana mennyt. Hän kiinnitti huomiota kiintoisaan piirteeseen amerikkalaisessa kommentoinnissa: seksuaalisten kielikuvien kasvaneeseen suosioon. Varsinkin The Wall Street Journalin kolumnistit ovatkin kunnostautuneet Yhdysvaltain viriilin maskuliinisuuden ja Euroopan aran naimaisuuden kuvailijoina.

Keskinäinen syyttely kypsymättömyydestä ja murrosikään kuuluvista reagointitavoista kuuluvat myös kuvaan. Tässä kohden osapuolet näyttävät olevan jokseenkin tasoissa. Molemmilla mantereilla, mutta Yhdysvalloissa selvemmin kuin täällä, polemiikilla on selvästi myös sisäpoliittinen ulottuvuutensa. Eurooppaa arvostelevat amerikkalaiset konservatiivit käyttävät Euroopasta enimmäkseen samanlaista kieltä kuin sisäisistä "liberaaleista" vastustajistaan. Jossain määrinhän Euroopassakin Yhdysvallat nähdään kotoisten "uusliberaalien" esikuvina ja siksi vaarallisina sosiaalivaltion ajatukselle.

III Kannattaa ehkä koettaa erotella, mikä tässä riitelystä on tyyli- ja kulttuurieroista johtuvaa keskinäistä ärtymystä, ja mikä on niin sanottua substanssia; mikä palautuu hallitusten ja henkilöiden ominaisuuksiin, ja mikä on luettava pysyvämpien eturistiriitojen tilille.

Bushin hallitus sai huononlaisen lähdön, mitä tulee sen suhteisiin eurooppalaisten kanssa, ja ongelmat ovat kärjistyneet kolmessa perättäisessä vaiheessa:

1. Aivan alussa olivat unilateralistisiksi tulkitut periaatteelliset kannanotot, riita Kiovan sopimuksesta, ABM-sopimuksesta ja vähän myöhemmin Kansainvälisestä rikostuomioistuimesta. Tässä yhteydessä usein unohtuu, että Kioto oli kongressin asenteen vuoksi Yhdysvalloille käytännössä kuollut jo ennen hallituksen vaihtumista.

2. Sitten tapahtui syyskuun 11. päivän terrori-isku. Sympatia muuttui hyvin pian vastakohtakseen, kun Bushin hallituksen tapa vastata haasteeseensa tuli ilmeiseksi. Muistetaan "hyvän ja pahan" jyrkkä dikotomia, vaatimus "joko seisotte meidän kanssamme tai terroristien kanssa", puhe "pahuuden akselista" ja niin edelleen. Lisäksi tuli Ariel Sharonia myötäilevä Lähi-idän politiikka ja uusi strateginen oppi ylivoiman vaatimuksineen ja ehkäisevän hyökkäyksen doktriineineen.

3. Ja lopuksi kysymys sodasta Irakissa. Bushin hallituksen perusteet sodalle ovat olleet heikosti esitettyjä ja osaksi ilmeisen vilpillisiä, mikä on heikentänyt parempien argumenttien uskottavuutta. Kun Pohjois-Korea käytti tilaisuutta provosoimiseen, epäsuhta kahden "pahuuden akselin" jäsenen kohtelussa pahensi tilannetta entisestään.

IV Näitä retorisia jännitteitä ei saa aliarvioida. Niillä tapaa olla valitettavan voimakas vaikutus myös politiikan substanssiin. Silti kannattaa muistaa, että turhan äänekkyuden takana on todellisia, aivan vakavia kysymyksiä.

Syyskuinen, 9/11 -nimellä tunnettu terroriteko oli karkea muistutus todellisesta vaarasta, joka oli tunnustettu ja josta oli keskusteltu jo paljon aikaisemmin. Terroristit, joiden päämääränä on vain maksimaalinen tuho, voivat päästä käsiksi uusiin, hyvin vaarallisiin välineisiin kuten ABC-aseisiin. Kannattaa pysähtyä miettimään omaa reaktiotamme, jos jonakin aamuna heräisimme uutiseen, että Pariisin tai Rooman keskusta on hävitetty maan tasalle - tästä Turusta edes puhumatta.

Yhdysvallat on hyvin voimakas ja voimantuntoinen joillakin poliittisesti relevanteilla alueilla. Ei pidä ihmetellä, että se hakee hyötyä ylivoimastaan.

"Euroopan" kunnianhimo ylittää selvästi sen kyvyt keskittää poliittista tahtoaan ja fyysistä voimaansa. Ei ole luonnotonta, että siitä syntyy yhtäällä turhautumista ja toisaalla kärsimättömyyttä ja väheksymistä.

Irak on 12-vuotinen ratkaisematon ongelma, jonka hallinta on ollut melkein pelkästään Yhdysvaltojen ja Britannian harteilla. Ei ole luonnotonta, että ne haluavat päästä ongelmastaan, vaikka sitten riskejä ottaen ja väkivaltaan turvautuen.

V Sitten pitää kysyä, kuinka vakavaa tämä atlanttinen jännitys on paitsi eurooppalaisten itsetunnolle myös heidän todellisille eduilleen. Mitä, jos mitään, sen purkamiseksi voitaisiin tehdä?

Ensimmäinen vaatimus on, ettei turhaan provosoiduta - vai mitä, Chirac ja Fischer? Kärkevimmat hyökkäykset tulevat ideologisilta skribenteiltä ja toisen luokan suuruuksilta kuten Richard Perle. Donald Rumsfeld on raskaan sarjan poikkeus, ja Bush tekisi varmaan viisaasti, jos hän kehottaisi Rumsfeldiä vähän siivoamaan puheitaan.

Toiseksi, tällä puolen merta pitäisi malttia olla politikoidutta ärtymyksellä Yhdysvaltoja kohtaan. Todellisissa etujen eroissa on aivan tarpeeksi ruotimista. Kiusaus on tietysti kova, ja sellaiset johtajat kuin Schröder ja Chirac ovat parantumattomia opportunisteja.

Kolmanneksi, kärsivällisyys on hyödyksi ja muutamat eroavuudet voivat osoittautua pienemmiksi kuin luullaan. Yhdysvallat ei ole aivan niin riippumaton ja ylivoimainen kuin molemmin puolin Atlanttia vielä toistaiseksi oletetaan:

Tukialusryhmät projisioivat voimaa, mutta mutkikkaissa kriiseissä niidenkin arvo voi olla rajallinen;

USA:n yleisö on ei-ideologista ja helposti kyllästyvää, ja kostaan helposti poliitikoille;

USA:n talous on haavoittuvampi kuin pitkänä nousukautena on opittu olettamaan.

VI Muuan suurpoliittinen ongelma: Miten elintärkeä tämä - nyt rasittunut - suhde Yhdysvaltoihin on Euroopalle? Mihin Eurooppa tarvitsee kylmän sodan aikaista suojelijaansa?

Kosovon melko tuoreen kokemuksen valossa kukaan ei uskaltane vastata: "Ei mihinkään". Vaikeampi on tarkentaa, mikä Yhdysvaltojen roolin pitäisi eurooppalaisesta näkökulmasta olla:

Kriisinhallintaa voidaan edelleen tarvita, eikä Kosovon jälkeen ole juuri tarpeen muistuttaa eurooppalaisten heikkouksista: kuljetuskyky, tiedustelu, täsmäaseiden puute. Vielä tärkeämpi on uskottavuus, kun joudutaan uhkaamaan väkivallalla. Yhdysvalloilla sitä on aina, eurooppalaisilla kovin vähän.

Yhdysvallat on hyödyllisempi erotuomari kuin Euroopassa usein kehdataan myöntää.

Saksa on mantereen johtajaksi sekä liian pieni että liian iso, Ranska liian egoistinen, Britannia liian eriseurainen ja Italia liian vähän uskottava. Silloin kun johtajaa tarvitaan, ulkopuolinen Yhdysvallat sopii useimmille viime kädessä sittenkin paremmin kuin lähin eurooppalainen vaihtoehto. Euroopan unionin yhdentymisen voi aikanaan poistaa tämän tarpeen, mutta siihen menee pitkä aika - oltiinpa Pariisissa mitä mieltä hyvänsä.

Venäjä pysyy residuaalisena uhkana. Tuskin se hevin lähtisi valloitusretkille, mutta kiusankappaleeksi se saattaisi vielä joissakin oloissa ruveta. Silloin se olisi hyvin vaikeasti hillittävässä vain EU:n voimin.

Paitsi Eurooppa myös koko kansainvälinen järjestelmä tarvitsee voimakkainta jäsentään yhteisten pelisääntöjen vartijaksi. Juuri tässä, muuten, on Bushin hallituksen suurin synti ja lyhytnäköisin virhearvio.

Hyväksyttävä ja hyväksyty hegemoni on sellainen, joka valvoo pelisääntöjä ja toki taivuttaakin niitä edukseen, mutta ei riko niitä raa'asti eikä julistaudu niiden yläpuolelle. Viime kädessä se on hegemonin omakin etu. Condi Rice ei vain näytä opettaneen sitä Bushille - lieneekö sitä itsekään ymmärtänyt?

VII Toinen suurpolitiikan ongelma: Mihin USA tarvitsee Eurooppaa?

Hegemoni ei tietenkään voi, eikä voi halutakaan, irtautua niin suuresta ja vauraasta alueesta kuin Eurooppa, varsinkin kun se kaikesta väheksymisestä huolimatta on voimakkaan kehityksen ja muutoksen tilassa.

Hegemoni ei tahdo luopua sellaisesta valmiista vaikutusvallan verkostosta kuin sillä on varsinkin Natossa. Liiton merkitys voi kyllä vähetä, jos sitä ei vaalita taidolla ja tahdikkaudella, mutta Yhdysvaltojen olisi vaikea nähdä itse kääntävän sille selkäänsä.

Hegemonilla on pysyvä ja vakava tarve asemansa ja vaikutusvaltansa legitimoimiseen. Bushin alkukauden suuria virheitä on myös, ettei hän ymmärtänyt tätä yksinkertaista tosiasiaa eikä kuullut sitä lähimmiltä neuvonantajiltaan, joiden kokemuksen olisi jo pitänyt opettaa se heille. Irakissa tätä opetusta ollaan parhaillaan saamassa, ja sodan päätyttyä se ei jää salaisuudeksi kenellekään.

VIII Siksi lopetan optimistiseen ennustukseen kaiken epäilyksen ja pessimismin keskelläkin.

Vaikka Yhdysvallat päättäisi nyt hyökätä Irakiin ilman YK:n turvallisuusneuvoston lupaa, sodan jälkeen se haluaa rinnalleen EU:n, se haluaa YK:n, ja se haluaa mahdollisimman monta naapuriston hallitusta. Sille syntyy tarve legitimoida miehitysvaltansa ja jälleenrakennustyö, eikä se voi onnistua yksin. Ja mukaan tullaan. Yhdysvaltojen omavaltaisuudesta ollaan vihaisia, epäluuloisia ja kateellisia, ja siellä täällä on pelkoakin. Mutta mukana ollaan, koska se on pienimmän riesan tie ja tarjoaa viime kädessä kuitenkin etuja.

Kaikki ei silti ole auringonpaistetta edes lyhyen ja menestyneen sodan jälkeen. Pahaa verta on synnytetty ja paljon posliinia rikottu. Sille ei enää voida yhtään mitään. Siitä eteenpäin sopii vain toivoa, että eurooppalaiset malttavat mielensä ja arvioivat oikein voimansa ja tarpeensa. Sitäkin voi toivoa, että Yhdysvaltojen seuraava hallitus olisi kompetentimpi ulkopoliittikkansa hoidossa ja vähemmän hermoja koetteleva.

PANEELIKESKUSTELU

Suomen rooli Euroopassa – turvallisuuden, vaikutusvallan ja identiteetin näkökulma

Paneelin puheenjohtajana toimi Suomen Atlantti-Seuran varapuheenjohtaja eversti evp. Heikki Hult. Panelisteina olivat Elina Kalkku, Axel Hagelstam, Hiski Haukkala sekä Ville Niinistö.

Paneelikeskustelu keskittyi kolmen eri seminaarissa käsitellyn teeman ympärille: I Euroopan turvallisuusympäristön muutos ja Suomi, II Miten Venäjän ja Naton suhde vaikuttaa Suomen turvallisuuteen sekä III Onko Suomella osuutta tai asemaa euro-atlanttisessa dialogissa. Teemat lomittuivat keskusteluosuudessa, joten niitä ei ole tässä tiivistelmässä eritelty omiksi kokonaisuuksiksi.

Paneelikeskustelu käynnistyi jokaisen panelistin lyhyellä alkupuheenvuorolla, jossa puheenjohtaja pyysi kutakin panelistia käsittelemään lyhyesti kolmea seminaarin eri teemaa.

Elina Kalkku

Suomen turvallisuuspoliittinen asema on tällä hetkellä hyvä, vakaa ja vahva. Se on kenties parempi kuin koskaan aikaisemmin. Keskeinen merkitys on Suomen jäsenyydellä Euroopan unionissa, johon liittymisen myötä Suomen asema on vahvistunut. Tällä hetkellä Suomea koskevat, turvallisuuspolitiikkaan liittyvät kysymykset ja niiden kontekstit ovat laajemmat kuin kylmän sodan aikana. Geopoliittinen sijaintimme on monessa suhteessa kohtalonkysymys. Siksi Suomi on sekä eurooppalainen että myös transatlantisti.

Suomi-Venäjä –suhteet ovat toimivat. Venäjän suunnalta ei ole uhkaa, tämä heijastuu juuri siinä, miten suomalaiset tarkastelevat turvallisuutta. Nato-Venäjä neuvosto on institutionalisoinut historiallisella tavalla Venäjän ja Naton suhteet. Neuvoston myötä Venäjän ja Naton suhteet ovat merkittävästi tiivistyneet. Tämän voidaan nähdä parantavan myös Suomen turvallisuutta.

Suomen vaikutusvalta on kuitenkin kansainvälisissä kuvioissa rajallinen. Emme ole maailmannapa. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää toimia aina kannaltamme parhaimmalla tavalla. Transatlanttinen suhde on Suomelle tärkeä suhde. Suomen poliittiseen linjaan on kuulunut ja kuuluu, kuten monen muunkin pienen maan linjaan, instituutioiden korostaminen.

Suomen identiteetti on meidän omasta tahdostamme kiinni. Tulevaisuudessa kansallisvaltioiden asema säilyy Kalkun mukaan edelleen vahvana, kaikesta maapalloistumisesta ja integroitumisesta huolimatta.

Hiski Haukkala

Kylmän sodan ajan Suomella oli kolme keskeistä tavoitetta: 1) pysyä Keski-Euroopassa, 2) pyrkiä maksimoimaan toimintavapautemme sekä 3) toimia siltana idän ja lännen välissä. Nämä tavoitteet kuuluvat historiaan, puolueettomuuden ja irtioton pyrkimys ei ole enää kovin relevanttia. Ennen kaikkea silta-metafora on jo vanhanaikainen tai ainakin sillan suunta on muuttunut. Venäjä ei tarvitse Suomea enää siltanaan, vaan toimii tällä hetkellä suoraan lännen kanssa.

Tällä hetkellä on ennemminkin tarve sillasta lännen ja lännen välillä, siis Euroopan ja Yhdysvaltojen välillä. Transatlanttinen kriisi on vakava asia ja tilanne kaipaa pikaista ratkaisua. Eurooppa ja Yhdysvallat tarvitsevat toisiaan. Haukkala kysyikin, voisivatko ne edes tulla toimeen erillään?

Ville Niinistö

Euroopan turvallisuuspolitiikka on entistä enemmän sidoksissa globaaliin politiikkaan. Sotilasliittouma Nato ja Venäjä ovat myös historiallisen lähellä toisiaan.

Kylmän sodan aika oli monessa suhteessa helpompi aika, myös Suomelle. Tulevaisuus on nyt epävarma ja monimutkaisempi.

Niinistön mukaan poliittinen, taloudellinen ja kulttuurinen vuorovaikutus on paras ja tehokkain tapa ylläpitää rauhaa. Tässä yhteydessä hän käsitteli myös Suomen roolia. Suomelle paras vaihtoehto Niinistön mukaan on toimia siltana muun maailman ja euroatlanttisen yhteisön välillä. Suomen on viisasta olla aktiivisesti mukana kansainvälisissä rakenteissa.

Niinistön mukaan suuret, liian vahvat liittoumat voivat olemassaolollaan synnyttää uusia uhkakuvia niille, jotka eivät kuulu liittoumaan ja näin ollen aiheuttaa tarpeettomia konflikteja.

Axel Hagelstam

Eurooppa on jakautumassa kahteen leiriin: uuteen ja vanhaan Eurooppaan.

Maailmansotien myötä Eurooppaan iskostui oppi, että voimankäyttö kansainvälisissä konflikteissa on vältettävä. Sen sijaan on luotava kansainvälisiä elimiä, jotka soveltuvat konfliktien rauhanomaiseen ratkaisemiseen. Yhteiset eurooppalaiset instituutiot antoivat tälle opille konkreettisen muodon. Euroopan unioni on osoitus siitä, että oppi elää edelleen. Yhdysvallat on tukenut Euroopan integroitumista niin sotilaallisesti kuin taloudellisestikin, toimiva eurooppalainen yhteisö on myös Yhdysvaltain etu.

Yhdysvallat on tukenut rauhanomaista yhdentymistä Euroopassa, mutta on samalla ymmärtänyt ettei vastaavanlaiseen yhdentymiseen ole edellytyksiä muualla maailmassa. Tämän vuoksi voimankäyttö on edelleen Yhdysvaltain agendalla. Uudet Euroopan maat eivät ole olleet mukana Euroopan yhdentymisessä ja siksi heidän on helpompi ymmärtää ja tukea Yhdysvaltain näkemyksiä.

Myös Venäjä ymmärtää, että Eurooppa on poikkeuksellinen esimerkki siitä miten kansainvälinen yhteistyö voi korvata voimankäytön. Samalla Venäjällä on intressejä säilyttää kumppanuus lännen kanssa sekä vahvistaa omaa vaikutusvaltaansa. Venäjän sisäpoliittinen tilanne on parantunut, mutta tulevaisuudesta ei ole vielä mitään takeita.

Suomen tulee miettiä tarkkaan mihin leiriin haluamme kuulua. Suomen geopoliittinen asema läntisen intressipiirin laitamaana pakottaa meidät ajattelemaan realistisesti. Ajattelutapamme nojaa vanhan Euroopan oppeihin, mutta onko meillä varaa sulkea muut opit ulkopuolelle?

Keskusteluosuus (Chatham House rules):

Suomi ei ole kansainvälisen politiikan pelikentällä enää erityisasemassa, kuten totuimme olemaan kylmän sodan aikana. Nykyään monet muutkin maat voivat toimia vastaavanlaisina välittäjinä kuin Suomi tuolloin. Robert Kaganin selitysmallin todettiin olevan tässä yhteydessä liian yksinkertaistettu ja kömpelö, eikä se anna oikeutta sävyeroille.

Tämän hetkessä maailmanjärjestyksessä on **sellaisia alueita, jotka ovat jääneet eri intressipiirien välimaastoon**. Nämä alueet ovat geopoliittisesti kiinnostavia, mutta poliittisesti epävakaita. Niitä voidaan pitää potentiaalisina kriisipesäkkeinä. Keskeinen kysymys on, miten nämä vyöhykkeet voidaan vakauttaa: integroimalla ne olemassa oleviin instituutioihin vai eristämällä vyöhykkeet enklaveiksi?

Nykytilanne on johtanut siihen, että **sotilaallinen voimankäyttö ja sen rooli on korostunut**. Sotilaallisen aspektin vahvistuminen voi johtaa siihen, että turvallisuuskysymysten ratkaisemisessa käytetään sotilaallisia välineitä varhaisemmassa vaiheessa kuin ennen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikissa tilanteissa turvauduttaisiin välittömästi sotilaallisiin välineisiin. Esim. terrorismiin pystytään puuttumaan parhaiten kansainvälisen yhteistyön kautta.

Euroopan varustautuminen perustuu kriisinhallinnan periaatteeseen. Ongelma tällä hetkellä on, että Euroopan unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on konstruktiona keskeneräinen. Unionin kriisinhallinta käynnistyi lähtökohdasta, että unioni oli Balkanilla kyvytön toimimaan. Tämä trauma sekä Euroopan ja Yhdysvaltain sotilaallisten kapasiteettien välillä oleva kuilu on korostanut EU:n ja Naton yhteistyön tarvetta. Ei ole järkeä rakentaa rinnakkain kahta samanlaista sotilaallista yhteistyörakennetta, joten järkevin ratkaisu EU:n sotilaallisen ulottuvuuden kehittämiseen on entistä tiiviimpi yhteistyö EU:n ja Naton välillä. **Tulevaisuudessa Nato ja EU tulevat olemaan entistä tiiviimmin kietoutuneina toisiinsa**. Yhdysvaltain intressien mukaista on, että Natolla ja EU:lla olisi samat jäsenet. EU:n ja USA:n välinen ero on sotilaallisessa kyvyssä sekä päätöksentekomekanismeissa. EU:lla vaikeuksia saavuttaa yhteisymmärrys nopeasti, mikä on välttämätöntä kriisitilanteissa.

Irak on uhka, mutta sen vuoksi ei kannata vahingoittaa toimivaa läntistä yhteistyötä. Keskustelussa korostettiin, että mahdollisen Irakin sodan jälkeisessä ajassa keskeistä on yhteisen poliittisen tahdon löytäminen Euroopan ja Yhdysvaltain välillä. Tulisi nähdä

koko kuva ja se, että läntisen yhteisön intressit ovat perimmältään yhtenäisiä. Erimielisyydet Euroopan ja Yhdysvaltain välillä korostuvat yleensä siinä, että niillä on eri näkemykset sallituista keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhdysvallat luottaa mieluummin voimapolitiikkaan kuin diplomatiaan, kun taas Eurooppa on allerginen voimankäytölle. Eurooppa uskoo, että terrorismiin pystytään puuttumaan parhaiten yhteistyöllä. Tämä yhteistyö ei koske ainoastaan puolustusyhteistyötä, vaan terrorismiin ja sen ennaltaehkäisyyn voidaan pureutua myös muiden valtiollisten toimijoiden kesken kuten esim. siviilipuolen toimijat.

Naton roolin muuttumisesta on tullut jo lähes klisee. Totta on, että puolustusliitto on muuttumistilassa. Mihin suuntaan se muuttuu, on vielä epäselvää. Naton doktriini on muuttunut. Reykjavikissa toukokuussa 2002 päätettiin siitä, että toiminta Naton toiminta-alueen ulkopuolella on mahdollista. YK:n mandaatti ei siis enää ole välttämätön. Naton roolin muuttumiseen liittyy keskeisesti myös sotilasliiton laajentuminen, mikä nähtiin ennen kaikkea poliittisena kehityksenä. Naton sotilaallisesta uudelleenorganisoinnista esimerkkinä on Naton response forces – joukkojen luominen vastaamaan uusiin uhkiin. NRF:n roolia ei pidä liioitella, sitä voidaan pitää eräänlaisena imagoasiana. Käytännössä se tarkoittaa samoja joukkoja eri kokoonpanoissa ja eri varustein.

Suomen turvallisuuspoliittista asemaa pidettiin hyvänä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että kansallinen olemassaolomme ei ole uhattuna. Suomi on kiitettävästi mukana kaikessa kehityksessä ja on integroituna tiukasti länteen. Vaikka Suomen nykyinen asema on vakaa ja hyvä, emme silti elä muusta maailmasta erossa. Uudet turvallisuusuhat voivat koskettaa myös Suomea ja muuttaa tilannetta; hyökkäyksen ei välttämättä tarvitse tapahtua Suomen maaperällä vaikuttaakseen Suomen asemaan. Muualla käytävän sodan implisiittiset vaikutukset saattaisivat ulottua myös Suomeen esim. maamme talouteen, lentoliikenteeseen, energiaan, tietojenkäsittelyjärjestelmiin, kommunikaatiojärjestelmiin, logistiikkaan, ihmisten liikkuvuuteen, ympäristöön.

Suomen Nato-jäsenyydestä keskustellessa nousi esiin seuraavaa: **Nato-jäsenyyttä tärkeämpänä seikkana nähtiin Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan syventyminen ja kehittäminen.** Nato-jäsenyyttä ei nähty Suomelle yksinkertaisena lääkkeenä.

Suomen turvallisuuspoliittiset valinnat ovat ensisijaisesti riippuvaisia siitä, että olemme Euroopan unionin jäseniä. Emme ole enää puolueeton toimija, vaan ainoastaan sotilaallisesti liittoutumaton.

PUHUJAT

HAUKKALA, Hiski. Tutkija, Ulkopoliittinen instituutti.

HULT, Heikki. Eversti evp.

SADENIEMI, Pentti. VTT, Helsingin sanomien pääkirjoitustoimittaja.

SETÄLÄ, Martti. HuK, Valtiotieteiden ylioppilas.

PANELISTIT

HAGELSTAM, Axel. Valtiotieteiden ylioppilas, Åbo Akademi.

HAUKKALA, Hiski. Tutkija, Ulkopoliittinen instituutti.

HULT, Heikki. Eversti evp.

KALKKU, Elina. Yksikön päällikkö, ulkoasiainministeriö.

NIINISTÖ, Ville. Valtiotieteiden ylioppilas, Turun yliopisto.

